

**არჩევნები 1921 წლის კონსტიტუციის მიხედვით
(1918-1921 წლების საარჩევნო სისტემა და განონმდებლობა)**

შესავალი

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის მიხედვით საქართველოს მუდმივი და უცვლელი ფორმა პოლიტიკური წყობილებისა არის დემოკრატიული რესპუბლიკა.¹ სწორედ დემოკრატია არის ერთ-ერთი უძველესი პოლიტიკური მიმართულება და მისი შინაარსი ეპოქიდან ეპოქამდე იცვლებოდა, ხოლო არჩევნები დემოკრატიის ერთ-ერთი მთავარი მონაპოვარია. თავიდანვე არჩევითობა და ხალხის ხმის მიცემის საფუძველზე გადაწყვეტილების მიღება იყო დემოკრატიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპი. დემოკრატიის განვითარებასთან ერთად ვითარდებოდა არჩევნების თეორია და პრაქტიკა. არჩევნები დემოკრატიის არა მარტო არსებითი ნიშანი და ატრიბუტია, არამედ მის ქვაკუთხედსა და აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

ხალხის ნება მთავრობის ძალაუფლების საფუძველია. ეს ნება გამოხატული უნდა იყოს პერიოდული და ჭეშმარიტი არჩევნების მეშვეობით, რომელიც უნდა ჩატარდეს საყოველთაო და თანასწორი ხმის უფლებით და უნდა იყოს ფარული კენჭისყრით, ან ხმის მიცემის ექვივალენტი თავისუფალი პროცედურების გამოყენებით. თამამად შეგვიძლია ვთქვათ და დარწმუნებული ვარ ვთანხმდებით, რომ არჩევნები დემოკრატიის მთავარი წესია.

საქართველოს ისტორიაში პირველი მრავალპარტიული, დემოკრატიული არჩევნები ჩატარდა 1919 წლის 14-16 თებერვალს.

¹ საქართველოს 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია, მუხლი 1.

არჩეული იქნა საქართველოს დამფუძნებელთა კრება, რომლის წინაშეც უადრესად საპასუხისმგებლო ამოცანა იდგა - განესაზღვრა საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური წყობის საფუძვლები. სწორედ, რომ საქართველოში მოსახლეობის სურვილმა და მისმა სამოქალაქო აქტიურობამ გამოიწვია და დღის წესრიგში დააყენა არჩევნების საკითხი და არჩევნებით არჩეული ხელისუფლების საჭიროება, ვინაიდან არჩევნების მეშვეობით ხელისუფლების ორგანოები დებულობენ ლეგიტიმაციას, სახალხო მხარდაჭერას და აღიარებას. ჯერ კიდევ საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის მიღებამდე, იქნა მიღებული საქართველოს ეროვნული საბჭოს და საქართველოს ეროვნული მთავრობის მიერ 1918 წლის 22 ნოემბერს დებულება, დამფუძნებელთა კრების არჩევნების შესახებ.

1. 1918-1921 წლების საარჩევნო სისტემა და არსებული კანონმდებლობა

საარჩევნო პროცესი ხორციელდება გარკვეული სამართლებრივი ნორმების, წესების შესაბამისად, რომელიც კონსტიტუციასა და საარჩევნო დებულებაში იყო განსაზღვრული. არჩევნების მთავარ მომწესრიგებელ საშუალებას საარჩევნო სისტემა წარმოადგენს, რომელიც განსაზღვრავს არჩევნების ორგანიზაციის ზოგად პრინციპებსა და იმ წესებს, რომლითაც ამომრჩეველთა ხმები მანდატებში გამოისახება. საარჩევნო სისტემის მთავარი დანიშნულებაა ხალხის ნების წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა.

ჩვენ 1918–1921 წლებში არსებულ საარჩევნო სისტემას შეიძლება გაუკეთოთ როგორც ვიწრო ასევე ფართო განმარტება. ფართო გაგებით, საარჩევნო სისტემა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ერთობლიობაა, რომლის მიხედვითაც ფორმირდება სახელმწიფოს არჩევითი ორგანოები. ვიწრო გაგებით საარჩევნო სისტემა ეს არის სადეპუტატო მანდატების განაწილების ხერხი კანდიდატებს შორის ამომრჩეველთა ხმის მიცემის შედეგების მიღების საფუძველზე.

1918 წლის 22 ნოემბერს საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტმა დაამტკიცა დამფუძნებელი კრების არჩევნების დებულება. იგი ითვალისწინებდა საყოველთაო, თანასწორო, პირდაპირი და ფარული ხმის მიცემით დამფუძნებელი კრების 130 წევრის არჩევას პროპორციული საარჩევნო სისტემის საფუძველზე.² არჩევნების ჩატარება ევალებოდა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას და მასზე დაქვემდებარებულ კომისიებს, რომელშიც შედიოდნენ იმ პოლიტიკურ პარტიათა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა წარმომადგენლები, რომლებიც არჩევნებში მონაწილეობას მიიღებდნენ

თითოეულ საარჩევნო სისტემას გააჩნია თავისი სუსტი და ძლიერი მხარეები. პირველად დამფუძნებელი კრების არჩევნების დებულებაში (1918წ) და შემდეგ უკვე საქართველოს კონსტიტუციაში (1921წ) კერძოდ საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენლობითი ორგანოს „საქართველოს პარლამენტის“ არჩევნებში პროპორციულ საარჩევნო სისტემას მიენიჭა უპირატესობა. იმ დროისათვის პროპორციული საარჩევნო სისტემით არჩევნების ჩატარება ახალი და ძალიან პოპულარული იყო ევროპის ქვეყნებში (პირველად სერბეთი - 1888 წელი და ბელგია - 1889 წელი).

პროპორციული საარჩევნო სისტემის მთავარი არსი;

1. ამომრჩევლეთა ხმებისათვის იბრძვიან არა კანდიდატები, არამედ პოლიტიკური პარტიები.

2. პარტიები აყენებენ ე.წ „პარტიულ სიებს“ რომელშიც მითითებულია როგორც ამ პარტიის კანდიდატები, ისე მათ მიერ მანდატების მიღების რიგითობა.

3. ამომრჩეველი ხმას აძლევს პარტიას და მაშასადამე საარჩევნო სიას მთლიანად

4. მანდატები პარტიების შორის ნაწილდება მიღებული ხმების პროპორციულად.

საერთო დებულების მიხედვით არჩევნებში გამოიყოფოდა ერთი საარჩევნო ოლქი ხოლო რესპუბლიკა დაიყოფოდა უბნებად, რაც მიუთითებს, რომ იმ დროისათვის უარი ითქვა მრავალ-

² დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულება, მუხლი 2.

ვალმანდატიან ოლქებზე დამყარებული პროპორციულ საარჩევნო სისტემაზე და უპირატესობა მიენიჭა პროპორციულ საარჩევნო სისტემას საერთო სახელმწიფოებრივ დონეზე.³ რაც შეეხება პროპორციულ საარჩევნო სისტემის მთავარ ღირსებებს და ნაკლოვანებებს. ამ მიმართულებით აღსანიშნავია;

დადებითი მხარეები:

- ისეთი ხელისუფლების ორგანოები, რომელთა შემადგენლობაც უფრო ადეკვატურად ასახავს პარტიული ძალების ფაქტობრივ თანაფარდობას ქვეყანაში.
- პროპორციული სისტემა ხელს უწყობს მოქალაქეთა გააქტიურებას არჩევნების დროს და მთლიანად პოლიტიკაში.
- პროპორციული წარმომადგენლობის არსი ისაა, რომ აუცილებელია კოალიციების შექმნა.

ნაკლოვანებები

- სუსტი კავშირი პარლამენტარებსა და ამომრჩევლებს შორის.
- ძალიან დიდია კანდიდატების დამოკიდებულება პარტიულ აპარატზე.

2. საარჩევნო უფლება

დამფუძნებელთა კრების არჩევნების დებულების მიხედვით, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ჰქონდა რესპუბლიკის ორივე სქესის მოქალაქეს, თუ არჩევნების დღისათვის ოცი წელი შესრულებიათ, რეგულარულ ჯარში ჩარიცხულს აქვს მხოლოდ პასიური საარჩევნო უფლება.⁴ საქართველოს კონსტიტუციაში და დამფუძნებელთა კრების დებულებაში კონკრეტულად არ იყო განსაზღვრული პასიური საარჩევნო უფლების ცნები, ანუ რა ასაკიდან შეიძლება არჩეული იქნას დამფუძნებელთა კრებაში მოქალაქე, აქედან გამომდინარე, დებულების თანახმად, სადაც წერია, რომ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ჰქონდა 20 წლის მოქალაქეს და შემდეგ დებულებაში განიხილება სამხედრო პირებისათვის პასიური უფლების შე-

³ იქვე.

⁴ იქვე, მუხლი 3.

ზღუდვა, შეგვიძლია ვივარაუდოთ რომ, კანონმდებელი როგორც პასიურ ისე აქტიურ საარჩევნო უფლებად გულისხმობდა 20 წელს.

კანონმდებელს საინტერესოდ და კონკრეტულად აქვს შეზღუდული საარჩევნო უფლება. პირველ რიგში შეიძლება გამოვეყოთ ის პირები, რომელთა მიმართაც სასამართლო სასჯელი იყო ძალაში შესული. ასეთ პირებს საარჩევნო დებულების თანახმად შეზღუდული ჰქონდათ საარჩევნო უფლება. აღსანიშნავია ფაქტი, რომლის მიხედვითაც, სასჯელის მოხდის შემდეგაც, მოქალაქეებს არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ჩამორთმეული აქვთ. კონკრეტულად გამოყოფილია ორი ნაწილი ა) კატორღამისჯილს სასჯელის მოხდის შემდეგ ათი წლის გასვლამდე და ბ) ვისაც მისჯილი აქვს გადასახლება, გამასწორებელი სატუსაღო ან ციხე მდგომარეობის ჩამორთმევით ან შეზღუდვით, სასჯელის მოხდის შემდეგ ხუთი წლის გასვლამდე.⁵ ეს შეიძლება ჩაითვალოს ამომრჩევლის უფლების დარღვევად. მაგრამ შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ კანონმდებელი გამოვიდა დანაშაულის სიმძიმიდან და მიიჩნია რომ, მხოლოდ თავისუფლების აღკვეთა არ იქნებოდა საკმარისი და დამტკიცებელი სასჯელად არჩევნებში მონაწილეობის უფლების ჩამორთმევაც სასჯელის მოხდის შემდეგაც ძალაში დატოვა.

საინტერესო გადაწყვეტა ასევე ის რომ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება დებულების თანახმად სიცოცხლის ბოლომდე ჰქონდა ჩამორთმეული იმ პირებს ვინც თავი აარიდა სამხედრო სამსახურს ან გამოიქცა სამხედრო სამსახურიდან. დამფუძნებელთა კრების არჩევნების წარმოების ხელმძღვანელი დაწესებულებები

დებულების თანახმად, დამფუძნებელთა კრების არჩევნების ჩატარება მისი ხელმძღვანელობა და სისტემური მართვა ევალებოდა, რესპუბლიკის ცენტრალურს, საქალაქო, სამაზრო, სოფლის საზოგადოების და სოფლის წვრილ საარჩევნო კომისიებს. ასევე სოხუმის და ზაქათალის ოლქებში არჩევნების

⁵ იქვე, მუხლი 5, პუნქტი 1.

წარმოებას ხელმძღვანელობს სოხუმის და ზაქათალის ოლქების საარჩევნო კომისიები.

რესპუბლიკის საარჩევნო კომისიას ირჩევდა, საქართველოს პარლამენტი ოცთაერთი კაცისაგან. ცენტრალური საარჩევნო კომისია თავის შემადგენლობიდან ირჩევდა თავჯდომარეს, თავჯდომარის ამხანაგს, მდივანს, ხაზინადარს. ცენტრალურის საარჩევნო კომისიაში სრული უფლებებებით და მოვალეობებით აღიჭურვებოდა იმ პოლიტიკური პარტიის ან ჯგუფის წარმომადგენელი, რომლის საკანდიდატო სიაც წარმოდგენილი იქნებოდა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში. დღიდან კომისიის მიერ საკანდიდატო სიის მიღებისა მათი წარმომადგენელი იწყებდა კომისიაში დებულების თანახმად სამუშაოს შესრულებას.⁶

დებულების თანახმად რესპუბლიკის საარჩევნო კომისიას ევალებოდა: 1) საერთო კონტროლი და მონიტორინგი არჩევნების მიმდინარეობის. 2) სტატისტიკის და ინფორმაციის დაგროვება და შემუშავება. 3) კონტროლი იმის შესახებ, რომ გამართულად იქნას მოწყობილი და დროულად დაიწყოს მუშაობა სამაზრო, საქალაქო და საოლქო კომისიებმა. 4) საარჩევნო უბნების დამტკიცება და განაწილება სამაზრო, საქალაქო და საოლქო კომისიების და განხილვა ყველა იმ განცხადებისა, რომელიც საარჩევნო უბნებზე წესრიგის დამყარებას შეეხება. 5) განსაზღვრა და იმ დღის დადგენა, რომელის მიხედვითაც საქალაქო და სასოფლო კომისიები დაიწყებენ საერთო სიების ფორმირებას და მონიტორინგს. სიების სწრაფად და ხარისხიანი შედგენას და უზრუნველყოფენ პროცესის საჯაროობა. 6) მიღება და განხილვა საკანდიდატო სიების (არჩევნებში მონაწილე სუბიექტების) მათზე საარჩევნო ნომრის მინიჭება და ამ საარჩევნო ნომრების გასაჯაროება და სამაზრო, საქალაქო და სასოფლო კომისიებზე დროულად მიწოდება. 7) განკარგულების გამოცემა, საარჩევნო კონვერტების, საარჩევნო ბარათების (ბიულეტენების), საარჩევნო ყუთების და პირადი ბარათების დამზადების შესახებ. 8) ხმების დათვლის წარმოება მთელ სა-

⁶ იქვე, მუხლი 10.

ქართველოში, ამ შედეგების შეჯამება და მისი საჯაროდ გამოცხადება. 9) შედეგა დაამფუძნებელ კრებაში არჩეულ წევრთა სიის და მათვის სათანადო საბუთების მიცემა. 10) მთელი საარჩევნო პერიოდში გაწეული სამუშაოების და წარმოებულ საქმეთა დაამფუძნებელ კრებისათვის გადაცემა. 11) იმ სახსრების და ფინანსების განკარგვა, რომელიც ბიუჯეტიდან იქნა გამოყოფილი არჩევნების ჩატარებისათვის.⁷

ასევე დებულებით განსაზღვრულია და მკაფიოდ ჩამოყალიბებულია, როგორც სამაზრო ასევე საქალაქო და სასოფლო საარჩევნო კომისიების უფლება-მოვალეობები. ამ მიმართულებით საარჩევნო დებულება სისტემურად გამართულია და ძალიან მკაფიოდ და კონკრეტულად განსაზღვრავს ცენტრალური, საქალაქო და სამაზრო კომისიების ფუნქციასა და მოვალეობას. აღსანიშნავია თვითკონტროლის მექანიზმები და ასევე პარტიათა წარმომადგენლების სიმრავლე ცენტრალურ საარჩევნო კომისიის დაკომფლექტებაში. ეს შეიძლება ცალსახად შეფასდეს, როგორც გამჭირვალე საარჩევნო სისტემა და მივიჩნიოთ, რომ ყველა პოლიტიკური სუბიექტის თანასწორ მდგომარეობაში აყენებდა. დებულებაში შესაბამისი რეგულაციის არსებობა პოლიტიკურ პარტიებს აძლევდა საშუალებას თავისი წარმომადგენლის მემკვიდრეობით დაეცვათ თავისი პოლიტიკური პარტიის ინტერესები და უშალოდ მიეღო მონაწილეობა არჩევნების ჩატარებას, შედეგების შეჯამების და ცნობის პროცესში.

საკონსტიტუციო კომისიაში ცხარე კამათი იმართებოდა საარჩევნო ოლქების რაოდენობასთან დაკავშირებით (დამფუძნებელი კრების არჩევნების დროს საქართველო წარმომადგენდა ერთ საარჩევნო ოლქს). საკონსტიტუციო კომისიის წევრთა ნაწილი მიიჩნევდა რომ საქართველო დაყოფილიყო საარჩევნო ოლქებად. საკონსტიტუციო კომისიის თვალსაზრისი დამფუძნებელ კრებაში კონსტიტუციის პროექტის განხილვის დროს არ გაიზიარეს (სოციალ - დემოკრატებმა, სოციალ - ფედერალისტებმა და ეროვნულ - დემოკრატებმა). მათ მხარი დაუჭირეს არსებული ერთ ოლქიან სისტემას.

⁷ იქვე, მუხლი 11.

2.1. საარჩევნო სიები

დამფუძნებელი კრების არჩევნების საწარმოებლად სიების შედგენა ხდებოდა თითოეულ საარჩევნო უბნებში ცალ-ცალკე. ასევე აღსანიშნავია, რომ რესპუბლიკის ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ ხდებოდა საარჩევნო სიების შედგენის და ფორმირების დაწყების დღის გამოცხადება.⁸ ვინაიდან ცნობილი ყოფილიყო მოქალაქეებისათვის სიების ფორმირების დაწყების შესახებ და ასევე მათ შეძლებოდათ თვითონ მოეხდინათ გამოხმაურება და მოეთხოვათ შესაბამისი საბუთების წარმოდგენის შემდეგ თავის სიაში შეყვანა. ხოლო საარჩევნო უბნის სიაში შეყვანა ხდებოდა, იმ ადგილობრივი მაცხოვრებლის რომელიც იქ ცხოვრობდა სიის შედგენის დაწყების დღემდე, თუნდაც დროებით დატოვებული ჰქონოდა საცხოვრებელი.⁹ მნიშვნელოვანია, რომ დაწვრილებით არის დებულებაში განსაზღვრული სიაში შესატანი ინფორმაცია. საარჩევნო სიაში აღინიშნებოდა, გვარი, დამატებითი სახელი, სახელი, მამის სახელი, ასაკი, ეროვნება, სარწმუნოება, წერა - კითხვის ცოდნა, განათლება, პროფესია და სად იყო მიწერილი 1914 წლისათვის.¹⁰ აქ აღსანიშნავია, რომ საარჩევნო სიაში დაწვრილებითი ინფორმაციის შეტანა შეიძლება დადებითად იქნეს განხილული ვინაიდან ეს უზრუნველყოფს სიის სწორ ფორმირებას და ცდომილების შესაძლო დაშვების ნაკლებობას, მაგრამ საინტერესოა რას გულისხმობდა კანონმდებელი როცა ეროვნებაზე აკეთებდა აქცენტს, და რამდენად საჭირო იყო ამ სახის ინფორმაციის საარჩევნო სიაში შეტანა.

საარჩევნო დებულებაში ასევე კონრეტულად არის განსაზღვრული საარჩევნო სიების გამოქვეყნების და გასაჩივრების ვადები. საარჩევნო სია შედგენისთანავე დაუყონებლივ, კერძოდ არჩევნების დაწყებამდე 40 დღით ადრე უნდა გამხდარიყო საჯარო

⁸ იქვე, მუხლი 26.

⁹ იქვე, მუხლი 29.

¹⁰ იქვე, მუხლი 31.

რო.¹¹ ვინაიდან ყველას უნდა ჰქონოდა შესაძლებლობა საარჩევნო სიების გაცნობის და საჭიროების შემთხვევაში ამ სიებში ცვლილების შეტანის. იმ დღიდან, რაც მოხდებოდა საარჩევნო სიების გამოქვეყნება, ადგილობრივ ადმინისტრაციას შეეძლებოდა მოეთხოვა სიებში ცვლილების შეტანა. საარჩევნო ხმის უფლების მოქალაქეებს ჰქონდათ უფლება მოეთხოვათ და გაესაჩივრებინათ საარჩევნო სიის სრულყოფილება. არსებული საჩივარი შედის სამაზრო ან საქალაქო საარჩევნო კომისიებში. ამ შემთხვევაში დამატებით საარჩევნო სიებში შეიძლება შეტანილი იყვნენ ის პირები, ვინც თავდაპირველად არ იმყოფებოდა სიაში, ასევე ის საარჩევნო უფლების მქონე პირები, ვისაც გასაჩივრების შედეგად დაუკმაყოფილდათ თავიანთი საჩივარი.¹² სააჩივარს ცენტრალური საარჩევნო კომისია იხილავს 5 დღის განამგლობაში. ხოლო ცენტრალური საარჩევნო კომისიის გადაწყვეტილების გასაჩივრება ხდებოდა სასამართლოში 10 დღის განმავლობაში. სასამართლო იხილავდა წარდგენილ საჩივრებს და იღებდა შესაბამის გადაწყვეტილებას,¹³ რომელის განხილვაც უნდა მომხდარიყო 5 დღის ვადაში. საარჩევნო სიები, ხუთი დღის განხილვის შემდეგ, იმ გადაწყვეტილების შესაბამისად რაც მიიღო ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ და ოლქის ადმინისტრაციულმა სასამართლომ უნდა გამოქვეყნებულიყო თავიდან, არა უგვიანეს 10 დღისა არჩევნების დღემდე, რათა დაინტერესებულ პირებს გადავიღებოდათ მათი გადამოწმება.¹⁴

2.2. საკანდიდატო სიები

საკანდიდატო სია გულისხმობს პოლიტიკური პარტიების სიას, რომლებიც წარმოადგენენ დამფუძნებელთა კრებაში ასარჩევ კანდიდატებს. ვინაიდან მხოლოდ პროპორციული სის-

¹¹ იქვე, მუხლი 32.

¹² იქვე, მუხლი 34.

¹³ იქვე, მუხლი 39.

¹⁴ იქვე, მუხლი 41.

ტემით ტარდება არჩევნები, ამომრჩეველთა ჯგუფი წარადგენს საკანდიდატო სიებს არაუგვიანეს ოცდაათი დღისა არჩევნების დაწყებამდე.¹⁵ წარმოდგენილი სიას თან უნდა ერთვოდეს სიაში მყოფი პირების ხელმოწერა, რომ ისინი თანახმა არიან კენჭი იყარონ არსებული პოლიტიკური პარტიის სიით, სხვა კანდიდატებთან ერთად. საკანდიდატო სია შეიძლება წარდგენილი იყოს, როგორც ამომრჩეველთა ჯგუფის მიერ ასევე ორგანიზაციის მიერ.

საკანდიდატო სიის შემტანი ჯგუფი ამავედროულად წარადგენდა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში მათ წარმომადგენელს, ხოლო ესეთის არ არსებობის შემთხვევაში დებულების თანახმად, წარმომადგენლად ითვლებოდა ის პირი, ვინც საკანდიდატო სიაში იყო პირველი და ამავედროულად ჰქონდა ხელი მოწერილი. ანუ დღევანდელი გადმოსახედიდან ეს იყო პოლიტიკური პარტიის სიის პირველი ნომერი. ასევე პოლიტიკურ პარტიებს უნდა დაესახელებინათ იმ პირების ვინაობა, ვინც წარმოდგენილი იქნებოდა და მათ ინტერესებს დაიცავდა სამაზრო, საოლქო, საქალაქო და საუბნო საარჩევნო კომისებში.¹⁶ დებულების თანახმად, ერთი და იგივე კანდიდატის სხვადასხვა სიაში შეყვანა არ შეიძლებოდა.¹⁷ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წარდგენილი სააკანდიდატო სიები ინომრებოდა მათი შეტანის რიგის მიხედვით. ამ ნუმერაციით და აგრეთვე ორგანიზაციების სახელწოდებით, რის შედეგადაც ხდებოდა არსებულ სიებთან ერთად საკანდიდატო სიების გამოქვეყნება კომისიის შენობებში არაუგვიანეს ოცდასამი დღისა არჩევნების დაწყებამდე. გამოქვეყნების შემდეგ მისი საჯარო განხილვა და გამოცხადება ხდებოდა.¹⁸

იმ დროისათვის საქართველოში ე.წ „სტაჟიანი“ პარტიების გარდა არსებობდა ისეთი პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც სპეციალურად არჩევნების წინ შეიქმნა. (ესთეტიკური ლიგა,

¹⁵ იქვე, მუხლი 43.

¹⁶ იქვე, მუხლი 45.

¹⁷ იქვე, მუხლი 46.

¹⁸ იქვე, მუხლი 50.

ევგენი დვალის პარტია) ამ საკითხთან დაკავშირებით ფართო განხილვების შემდეგ, გადაწყვეტილი იქნა მათ მისცემოდან არჩევნებში მონაწილეობის საშუალება. ასევე დიდი განხილვა და დაპირისპირება გამოიწვია არჩევნებში არაქართული პარტიების მონაწილეობის საკითხმა, ერთი ჯგუფი თანახმად იყო ესეთი სახის პარტიებისათვისაც მიეცათ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება თუ ისინი მოღვაწეობას მხოლოდ საქართველოში განახორციელებდნენ, მაგრამ აქ წინა პლანზე წამოვიდა საერთაშორისო სამართლის ნორმები, რომლის მიხედვითაც უცხო სახელმწიფოთა პარტიებს უფლება არ ქონდათ მონაწილეობა მიეღოთ საქართველოს დამფუძნებელთა კრების არჩევნებში. (მიუხედავად ამისა დაშვებული იქნა სოციალ - დემოკრატიული პარტია). საბოლოოდ, დამფუძნებელთა კრების არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად რეგიონური რეპრეზენტული იქნა თხუთმეტი პოლიტიკური პარტია.

3. საარჩევნო ბარათების მიცემა და დათვლა

საარჩევნო ბარათებში იგულისხმება საარჩევნო ბიულეტენი, რომლის ნიმუშსაც საარჩევნო დებულების მიხედვით ამტკიცებდა ცენტრალური საარჩევნო კომისია, და საარჩევნო დებულების თანახმად მისი გასაჯაროება უნდა მომხდარიყო არაუგვიანეს 35 დღის არჩევნების დაწყებამდე.¹⁹ როგორც საარჩევნო ბარათების ასევე კონვერტებიც უნდა ყოფილიყო ერთნაირი, არა გამჭვირვალე და ზედ თან უნდა დართოდა ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ბეჭედი.²⁰ ჩვეულებისამებრ როგორც, კონვერტები ასევე საარჩევნო ბარათები მზადებოდა ცენტრალური საარჩევნო კომისიის განკარგულებით. ყველა საკანდიდატო სიისთვის მზადებოდა თანახსორი რაოდენობა საარჩევნო ბარათების²¹ (ერთი სია ბიულეტენზე) ასევე მნიშვნელოვანია რომ, სია უნდა დაბეჭდილიყო ქართულად მაგრამ სიის

¹⁹ იქვე, მუხლი 54.

²⁰ იქვე, მუხლი 56.

²¹ იქვე, მუხლი 57.

წარმდგენ ჯგუფს, ანუ ეს იქნებოდა საინიციატივო ჯგუფი თუ ორგანიზაცია, რომლებმაც წარადგინეს დამფუძნებელთა კრების არჩევნებში პოლიტიკური სუბიექტები მათ შეუძლიათ მოითხოვონ საარჩევნო ბარათში არსებული ტექსტის შესაბამისი თარგამნი იმ ენაზე, რომელსაც თვითონ მოითხოვენ. ხოლო ასეთი განაცხადის შეტანის შემთხვევაში პოლიტიკური სუბიექტის, ანუ საკანდიდატო სიის წარმდგენი თან ვალდებულია წარადგინოს თარგამანი არსებული ტექსტისა, რომელს თარგმანსაც ითხოვს.²² ცენტრალური საარჩევნო კომისიის განკარგულებით ბარათები და კონვერტები დამზადებისთანავე დაეზავნება მთავარ სამაზრო და საოლქო კომისებს. ძალიან საინტერესოდ და კარგად არის გაწერილი ამომრჩევლის მიერ ხმის მიცემის პროცესი, საოლქო საარჩევნო კომისიები წინასწარ ამზადებდნენ სახელობით მოწმობებს ამომრჩევლებისათვის ამ მოწმობაში აღინიშნებოდა ამომრჩევლის სახელი გვარი, დამატებითი სახელი, მისამართი და ის ნომერი რომელიც ამომრჩეველს გააჩნდა საარჩევნო სიაში. ასევე აღნიშნული უნდა ყოფილიყო დრო და ადგილი ხმის მიცემის. ამ სახის სახელობითი მოწმობით სარგებლობდა მხოლოდ ქალაქის მცხოვრები. დათქმის სახით განსაკუთრებულ შემთხვევებში საარჩევნო კომისიებს ნება აქვთ დაკმაყოფილდნენ ამომრჩევლის ვინაობის დამოწმებული ოფიციალური საბუთიც. მთავარი საქალაქო და სოფლის წვრილი საარჩევნო კომისიები ვალდებულია დაერიგებინა თითოეული ამომრჩევლისთვის, ერთ პასიური საარჩევნო უფლების მქონე მოქალაქეზე თითო-თითო საარჩევნო ბარათი (ბიულეტენი) იმ რაოდენობის რამდენი პარტიაც იღებდა მონაწილეობას არჩევნებში და ასევე უნდა დაერიგებულებული სახელობითი მოწმობებიც.²³ არჩევნების ჩატარებისათვის, არჩევნების დღესათან დაკავშირებით ქალაქის თვითმმართველობა და სოფლის საზოგადოების სახალხო დაწესებულებები ვალდებულნი იყვნენ გამოეყოთ შესაბამისი ფართი არჩევნების ჩასატარებლად. საარჩევნო კომისიის თავჯდომარის ნებართვის გარეშე სამხედროები და პოლიციელები

²² იქვე, მუხლი 58.

²³ იქვე, მუხლი 60.

საარჩევნო უბანზე დაშვება არ შეიძლებოდა.²⁴ საარჩევნო დებულების თანახმად მხოლოდ თავჯდომარის მოთხოვნის შემდეგ შეეძლო სამხედრო პირებს და პოლიციელებს საარჩევნო უბანზე ყოფნა და ისინი სრულიად ემორჩილებიან თავჯდომარეს, ესეც მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ საარჩევნო უბანზე დაირღვეოდა წესრიგი და საარჩევნო პროცესს ხელი შეეშლებოდა. ასევე საარჩევნო უბანზე ყოფნის უფლება არ ქონდათ შეიარაღებულ პირებს და იმ ადამიანებს ვინც არაფხიზებელ მდგომარეობაში იყვნენ.²⁵ ასევე ზუსტად და დაწერილებით იყო გაწერილი საარჩევნო დებულების თანახმად ამომრჩევლის მოქმედება საარჩევნო უბანზე. პირველ რიგში, ამომრჩეველი თვითონ აგდებს საარჩევნო ყუთში საარჩევნო ბარათს, მანამდე ამომრჩეველი წარუდგენდა თავის პირადობის დამადასტურებელ მოწმობას საარჩევნო კომისიის ერთ - ერთ წევრს, (რეგისტრატორს) რომელიც ამავდროულად აკეთებდა აღნიშვნას იმის შესახებ რომ, ეს ამომრჩეველი უკვე გამოცხადა არჩევნებზე. ამის შემდეგ კი იღებდა კონვერტს, საარჩევნო ბარათის ჩასადებად. სოფლად თვითონ საარჩევნო კომისია ამოწმებს და ადასტურებს ამომრჩევლის ვინაობას, ვინაიდან პირადობის დამადასტურებელი საბუთის წარდგენა არ იყო საჭირო.²⁶

ასაღნიშნავაია რომ არჩევნები მიმდინარეობდა სამი დღის განმავლობაში ხოლო საარჩევნო უბნის დახურვა ქალაქებში 9 საათზე ხოლო სოფლად 8 საათზე უნდა მომხდარიყო. საარჩევნო პროცესი გრძელდება იმ დრომდე სანამ შენობაში შესული ბოლო ამომრჩეველი არ დააფიქსირებს თავის ხმას. ამის შემდეგ შენობას ტოვებს ყველა და მოხდება უბნის დაღუპვა. არჩევნების მეორე დღემდე.²⁷ საინტერესო დათქმას აკეთებს დებულების თანახმად კანონმდებელი და საჭიროდ თვლის ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ დადგენილ საარჩევნო ბარათებთან ერთად ჩათვლილი იქნას ისეთი ბარათები, რო-

²⁴ იქვე, მუხლი 67

²⁵ იქვე, მუხლი 68.

²⁶ იქვე, მუხლი 72.

²⁷ იქვე, მუხლი 74.

მელიც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ დადგენილ ტექსტთან მოდის შესაბამისობაში.²⁸

საარჩევნო დებულების თანახმად, ნამდვილად არ შეიძლება ჩათვლილიყო ის ბარათები, რომელიც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ დადგენილი ბარათებს ანალოგს არ წარმოადგენდა. ასევე ბარათი, რომელიც შეუვსებელია, ან ისეთი ბარათი, რომელიც შეუვსებელია ამომრჩევლის მიერ და მასზე განმასხვავებელი რაიმე სახის ნიშანი ჰქონდა დადებული. ასევე ნამდვილად არ შეიძლებოდა ჩათვლილიყო საარჩევნო ბარათი, რომლის რაოდენობაც კონვერტში ერთზე მეტი იქნებოდა მოთავსებული. საარჩევნო კომისიაში საარჩევნო ბარათის ცნობასთან დაკავშირებით იმართებოდა კენჭისყრა და საკითხის გადაწყვეტა ხდებოდა ხმების უმრავლესობით. თანაბარი ხმების შემთხვევაში კი დებულების შესაბამისად თავჯდომარის ხმა არის გადამწყვეტი. საბოლოო ოქმები ეგზავნებოდა მთავარ საქალაქო და სამაზრო საარჩევნო კომისიას, ამ კომისიებში ოქმებთან ერთად იგზავნებოდა: 1) კომისიის მიერ ნამდვილად მიჩნეული საარჩევნო ბარათები. 2) ბარათები, რომელიც კომისიის მიერ ნამდვილად იქნა ცნობილი მაგრამ კომისიის ერთ ან რამოდენიმე წევრს ეჭვი აქვს ბარათის ნამდვილობასთან დაკავშირებით. 3) ასევე ის საარჩევნო ბარათები რომელიც, ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ ბათილად იქნა მიჩნეული.²⁹ ამის შემდეგ უკვე სამაზრო, საოლქო კომისიები წარმოადგენილ ოქმებს განიხილავენ და საბოლოოდ ხდებოდა გამორკვევა, თუ რომელი საარჩევნო ბარათი უნდა ჩაითვალოს ნამდვილად და რამდენი ხმა მიიღო თითოეულმა საკანდიდატო სიამ.³⁰

²⁸ იქვე, მუხლი 76

²⁹ იქვე, მუხლი 81.

³⁰ იქვე, მუხლი 82.

4. არჩევნების შედეგების გამორკვევა და დამფუძნებელთა კრების წევრობაზე უარის თქმა

ცენტრალური საარჩევნო კომისია ხელმძღვანელობდა სამაზრო და საქალაქო სხდომების ოქმების შედეგებით, ითვლიდა ხმებს, თუ რომელმა საკანდიდატო სიამ რამდენი ხმა მიიღო მთელი რესპუბლიკის მაშტაბით და ამის შემდეგ უკვე ხდებოდა დამფუძნებელ კრების წევრთა რაოდენობის დანაწილება წარმოდგენილ საკანდიდატო სიების შესაბამისად, იმ ხმების პროპორციით, რაც მათ არჩევნებზე მიიღეს. ხმების დათვლა ხდებოდა შემდეგნაირად, თითოეული საკანდიდატო სიის საერთო მიღებული ხმების რაოდენობა იყოფოდა შესაბამის კოეფიციენტზე, ხოლო ამდაგვარი დათვლის შედეგად, თუ უკანასკნელი ადგილებზე პრეტენზია ექნებოდა რამოდენიმე პოლიტიკურ პარტიას, მათ შორის საუკეთესო მაჩვენებლის მქონეს მიენიჭებოდა უპირატესობა. თანასწორი ხმების მიღების შემთხვევაში კი კენჭის ყრის წესით იქნებოდა გადაწყვეტილება მიღებული.³¹ კანდიდატები დამფუძნებელი კრების წევრები ხდებიან ანუ პარლამენტში შედიან იმ რიგითობით რა რგითობაც საკანდიდატო სიით, პოლიტიკურ პარტიებს ჰქონდათ წარდგენილი.

თუ რომელიმე საკანდიდატო სიიდან დამფუძნებელთა კრებაში შესვლაზე უარს იტყოდა კანდიდატი, მაშინ მის ადგილს დაიკავებდა საკანდიდატო სიაში მისი მომდევნო კანდიდატი, ანუ ცენტრალულ საარჩევნო კომისია გამოდიოდა რიგითობის პრინციპის დაცვიდან და ავტომატურად დამფუძნებელთა კრების წევრის უფლებამოსილებით აღიჭურვებოდა რიგით მომდევნო კანდიდატი.³² იმ შემთხვევაში, თუ უარის მთქმელი კანდიდატის შემდეგ სიაში სხვა კანდიდატი არ იმყოფებოდა, ამ შემთხვევაში დამფუძნებელ კრებაში ეს ადგილი ვაკანტური რჩებოდა.³³

³¹ იქვე, მუხლი 85.

³² იქვე, მუხლი 91.

³³ იქვე, მუხლი 92.

5. არჩევნების თავისუფლების და სისწორის დაცვა

განსაკუთრებით დიდი ყურადღებოდა ქონდა დათმობილი არჩევნების თავისუფლად და გამჭვირვალედ ჩატარებას. ყველა დარღვევის ჩამდენი განსაკუთრებით ისჯებოდა, ისეთი დარღვევებიც კი, როგორიც არის საჯაროდ გამოკრული საარჩევნო მოწოდებების და საკანდიდატო სიების ჩამოხვევა და განადგურება, ესეთ სახის დარღვევებზე ხშირ შემთხვევაში ისჯებოდა დატუსაღებით და ფულადი ჯარიმებით.³⁴ დებულების მიხედვით, უფრო მძიმე იყო იმ პირების მიმართ სასჯელი, ვინც ეცდებოდა არჩევნების შედეგზე გავლენა მოეხდინა ან რაიმე სახით გაეყალბებინა საარჩევნო დოკუმენტაცია, უმეტეს შემთხვევაში ესეთი ქმედებები ისჯებოდა პატიმრობით და კანონმდებლობა ძალიან მკაცრი იყო მსგავსი საქციელის ჩამდენი პირების მიმართ. ძალიან საინტერესო იყო ეკლესიის წარმომადგენლების მიმართ დაწესებული შეზღუდვა. ვინაიდან იმ დროისთვის დიდი იყო ეკლესიის გავლენა საზოგადეობაზე და საეკლესიო პირები დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ საზოგადოებაში მათ მხარდაჭერას რომელიმე პოლიტიკური პარტიისა და საკანდიდატო სიაზე შეიძლება არჩევნების შედეგზე დიდი გავლენა მოეხდინა, აქედან გამომდინარე, კანონმდებელმა პირდაპირ მოახდინა საარჩევნო დებულებაში აკრძალვის ჩაწერა, რის მიხედვითაც ეკლესიებს და ღვთისმსახურების შემსრულებლებს ეკრძალებოდათ ყოველგვარი აგიტაციის და ქადაგების ჩატარება რომელიმე საკანდიდატო სიის მხარდასაჭერად, ასევე ყველა სახის მოწოდების გაკეთება რომელიც რაიმე სახით შეიძლება შეხებოდა არჩევნებს და მის მიმდინარე პროცესს. ხოლო საეკლესიო პირი დაისჯებოდა სატუსაღოში ჩამწვედევით ექვსი თვის ვადით.³⁵

³⁴ იქვე, მუხლი 93-96.

³⁵ იქვე, მუხლი 99.

6. არჩევნებზე გაწეული ხარჯები

ძალიან საინტერესო იყო გაწეული ხარჯების განკარგვის მოწესრიგება და ფინანსური პასუხისმგებლობის გადანაწილება. ქალაქებში საარჩევნო სიების შედგენის ხარჯის გაღება უწევდა ქალაქის თვითმმართველობას ნაწილობრივ, ხოლო რესპუბლიკის ხაზინა გაიღებდა სამოცდათხუთმეტ პროცენტს. სხვაგან სრულად ხდებოდა რესპუბლიკის ხაზინიდან ანაზღაურება.³⁶ ცენტრალური საარჩევნო კომისია საქმეთა წარმოებისათვის სახარჯოდ იყენებდა იმ თანხას, რომელიც საქართველოს რესპუბლიკის ხაზინიდან პარლამენტის მიერ წინასწარ იყო გამოყოფილი დამფუძნებელთა კრების არჩევნების ჩასატარებლად.³⁷ გარდა ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წევრებისა ასევე საუბნო კომისიის წევრებს ეძლეოდა ყოველდღიური გასამჯელო, როგორც ოფიციალური წინასწარ შეთანხმებული ასევე სამივლინებო ხარჯებისათვის, რომელიც საარჩევნო კომისიის წევრებს რეგიონებში მივლინებისათვის ეძლეოდათ.³⁸ საარჩევნო კომისიებისათვის შესაბამისი გარემოს შექმნა და საარჩევნო უბნის კეთილმოწყობისათვის ხარჯების უზრუნველყოფა ევალებოდა ქალაქებში, ადგილობრივ საქალაქო თვითმმართველობებს ხოლო სოფლად კი რესპუბლიკის ხაზინას.³⁹

დასკვნა დღევანდელი გადასახედიდან

სამართლებრივი თვალსაზრისით არჩევნები სახელმწიფოს ფორმირებისთვის ყველაზე ლეგიტიმურ წესს წარმოადგენს. არჩევნების გზით ხდება არა მხოლოდ მთლიანი პოლიტიკური სისტემის, არამედ ხელისუფლების კონკრეტული ინსტიტუტების ლეგიტიმაცია. მიუხედავად იმისა რომ მაშინდელი დამფუძნებელი კრების არჩევნები საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე

³⁶ იქვე, მუხლი 116.

³⁷ იქვე, მუხლი 117.

³⁸ იქვე, მუხლი 118.

³⁹ იქვე, მუხლი 119.

ვერ ჩატარდა ან ხმების გარკვეული ნაწილი ბათილად იქნა ცნობილი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ არჩევნები შედგა და ამ პრობლემებს არჩევნებითვის მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენია. არჩევნების შედეგები სრული ლეგიტიმაციით სარგებლობდა საზოგადოებაში, მიუხედავად იმისა რომ მაშინდელი, ეროვნული ძალები მცირე რაოდენობით იყვნენ წარმოდგენილი პარლამენტში.

ეს იყო საქართველოს ისტორიაში პირველი მრავალპარტიული არჩევნები, რომელმაც სათავე დაუდო საქართველოს დემოკრატიული განვითარების დასაწყისს, სწორედ ეს არჩეული დამფუძნებელი კრება შეუდგა საქართველოს კონსტიტუციაზე მუშაობას, რომელიც უნდა გამხადრიყო დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის სახე და მისი განვითარების წინაპირობა, სადაც კონრეტულად იქნებოდა გაწერილი როგორც ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები ასევე არჩევნების ჩატარების ძირითადი სისტემა და პრინციპები. დამფუძნებელ კრებაში განხილვის შემდეგ, ფაქტობრივად, საკითხის გადაწყვეტა სამომავლოდ გადადეს და კონსტიტუციის 47-ე მუხლში მოკლედ აღინიშნა: „პარლამენტის არჩევნების წესს განსაზღვრავს ცალკე კანონი“. სამწუხაროდ ამ ყველაფერს წინ უძღოდა გარეშე მტერის აგრესია და შემდეგ უკვე საქართველოს სრული ოკუპაცია.

როდესაც 1921 წლის თებერვალ - მარტის ომი დაიწყო, საქართველოს დამფუძნებელი კრება კონსტიტუციის განხილვით იყო დაკავებული. მის მიღებას გაზაფხულისთვის აპირებდნენ, შემდგომში კი, სავარაუდოდ, ახალი კონსტიტუციის საფუძველზე საპარლამენტო არჩევნები ჩატარდებოდა. მაგრამ საქართველოს არ დასცალდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება.

ამ მომენტისათვის ძნელია გადაჭრით იმის თქმა, თუ როგორ იმუშავებდა 1921 წლის კონსტიტუცია, მართალია, ისტორიას არ უყვარს ალბათობით მსჯელობა, მაგრამ ჩვენთვის საინტერესოა, რომ კონსტიტუციით განსაზღვრული ადმასრულებელი ხელისუფლების კონსტრუქცია და არჩევნების პროპორციული სისტემის შემოღება, მნიშვნელოვანწილად, იმდროინდელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი ცხოვრების პრაქტიკას ემყარებოდა.

ბიბლიოგრაფია

1. საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია
2. დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულება